

OB SEDEMDESETLETNICI DR. KSENIJE ROZMAN

Ksenija Rozman s Federicom Zerijem na tiskovni konferenci ob razstavi *Evropski slikarji iz slovenskih zbirk*, Ljubljana, Narodna galerija, 1993 (foto Narodna galerija)

Dr. Ksenija Rozman je imela v mladosti srečo, da je lahko obiskovala klasično gimnazijo in na univerzi poslušala predavanja profesorja Franceta Stelèta. Lahko bi rekli, da je kljub povojnim razmeram, ki slušateljem umetnostne zgodovine niso bile posebno naklonjene, ne kar zadeva seznanjenost z novejšo tujo strokovno literaturo in še manj glede študijskih potovanj po Evropi, v Steletovem seminarju prejela temeljno znanje in klasično delovno metodo. Leta 1965 je promovirala s temo *Stensko slikarstvo od 15. do sredine 16. stoletja* s podnaslovom *Problem prostora*. Dela se je lotila s sebi lastno temeljitostjo in prišla do zanimivih zaključkov, ki so presenetili celo profesorja Steleta. Kot je pred desetletjem zapisal prof. Nace Šumi, je ta sprejel njeno pobudo in izziv, saj so bili izsledki očitni in prepričljivi. S tem se je nekako formalno končalo njeno prvenstveno poglobljanje v probleme slikarstva srednjega veka, čeprav je še naprej živo spremljala dogajanje v slovenski medievalistiki. Nobeden od tistih, ki se ukvarjajo s srednjeveškimi freskami, ne bo mogel mimo njenih tekstov, objavljenih pogosto celo v raznih lokalnih glasilih.

Ker pa je bilo nekdaj s službami za umetnostne zgodovinarje podoben križ kot danes, se je kot ena najbolj obetavnih diplomantk pred kustodiatom v Narodni galeriji, za katerega je bila po svoji izobrazbi in nagnjenju tako rekoč predestinirana, za tri leta zaposlila v spomeniškem varstvu. Konservatorsko delo pri Referatu Okrajnega ljudskega odbora Ljubljana je dr. Rozmanovi omogočilo stik s spomeniki na terenu, katerega sad je bila tudi omenjena disertacija. S prihodom v Narodno galerijo leta 1962 se je začela njena nova poklicna pot, ki je posejana z uspehi in s priznanji vodila od kustosa začetnika do naziva muzejske svetnice. Čeprav je enako dobro obvladala umetnost starejših dob kot moderno, se je z vso ljubeznijo posvetila prav nekaterim temam iz najbolj zapostavljenega devetnajstega stoletja, ki je tedaj veljalo za nek vmesen hibriden čas brez pravega življenjskega soka. Ko se je lotila slikarjev klasicističnega in bidermajerskega časa, se je lahko oprla samo na nekaj splošnih ugotovitev Izidorja Cankarja in Franceta Steleta, ki jih je nato sama temeljito dopolnila in jim dala pravo veljavo. K temu, kar je dr. Rozmanova že pred enim ali več desetletji na primer povedala o Jožefu Tomincu, Mihaelu Stroju ali Francu Kavčiču, je še vedno komaj mogoče dodati kar koli tehtnega ali novega.

Vendar pa se je marsikomu zdelo, da je ta brilijantna znanstvenica prostovoljno prestopila na stranski tir, odmaknjen od vseh velikih tem slovenske umetnostne zgodovine. Malokdo je razumel njen resničen širok pogled na problematiko evropskega slikarstva, znotraj katerega je skušala najti pravo mesto predstavnikom slovenske umetnosti. Za osrednjo temo si je izbrala klasicista Franca Kavčiča. S skromnimi štipendijami mu je sledila po Avstriji in Italiji ter skrbno dokumentirala vsak, še tako neznamenat mozaični kamenček iz njegovega življenja in dela. Vse skupaj se ji je kmalu zlilo v mogočno podobo nadarjenega umetnika, ki je prerasel skromne domače razmere in si v tujini poiskal zasluženo mesto na umetnostnem Parnasu. Svoje izsledke je dr. Rozmanova prvič obsežno predstavila na veliki Kavčičevi retrospektivi leta 1978 v Narodni galeriji. Razstava pa vseeno ni čisto prepričala vse strokovne javnosti. Še naprej je bilo slišati pripombe o nesmiselnosti tako podrobnih raziskav o umetniku, ki je za nas čisti tujec in najbrž tudi ne tako zelo pomemben. Prava priznanja so morala zato priti iz tujine.

Medtem ko slovenska umetnostna zgodovina, zaposlena s terenskim popisovanjem spomenikov in z njihovim konzultiranjem s pomočjo sila skromne obstoječe literature, ni mogla prestopiti sence lastnih pionirskih let, je dr. Rozmanova krepko krenila za razvojem znanosti v svetu. Med številnimi študijskimi postanki v tujini je dodobra spoznala različne umetnostnozgodovinske šole in njihove predstavnike ter se oborožila z najnovejšo strokovno literaturo. Skupaj s pokojnim profesorjem Lucem Menašejem je v tem pogledu daleč prerasla metodološko obzorje domače znanosti. Dandanes težko razumemo, koliko truda in odrekovanja jo je to stalo v tedanjih neugodnih razmerah. Nevidno našim očem je dr. Rozmanova stkala vrsto prijateljskih vezi z nekaterimi največjimi strokovnjaki po svetu. Prav po njeni zaslugi je v Slovenijo prišel Federico Zeri in skupaj z njo opravil veliko delo pri atribuiranju tako imenovanih tujih mojstrov iz naših javnih in zasebnih zbirk. Dolgoletno tesno sodelovanje s tem poznavalcem svetovnega slovesa je bilo za dr. Rozmanovo hkrati najboljša šola poznavanja italijanskega baroka. Prav tako »nevidne« so ostale tudi njene objave v tuji periodiki, skupaj z gesli v najbolj znanih enciklopedijah in slovarjih. Zaradi vsega tega v tujini ni ostala neznana, kar med drugim kaže zajeten seznam vabljenih predavanj, prvenstveno na uglednih ameriških univerzah, kjer je dostojno predstavljala slovensko likovno tradicijo.

Dr. Rozmanova nikoli ni verjela hitrim, bleščečim uspehom, ampak je zaupala le klasični znanstveni akribiji. Zgodovinske resnice pač ni mogoče pretentati z modnimi slepili. Z nedavno razstavo Kavčičevih del iz čeških zbirk nam je odkrila neznan svet neverjetno visoke likovne kulture. V času, ko je sodobno slikarstvo izgubilo doma vse svoje imanentne attribute in se je z zanikanjem estetske komponente sprevrglo že v čisto ideologiziranje, Kavčičeva platna nenadoma spoznavamo v drugi luči in razumemo, čemu je bil vreden ves ta neznanski trud. Franc Kavčič je bil slikar evropske veličine. S svojimi genialnimi skicami, pa tudi z veliko bolj dodelanimi akademskimi platni ne zaostaja za vodilnimi umetniki svojega časa. Pred omenjeno ljubljansko razstavo je dr. Rozmanova v nemškem Stendhalu opozorila tudi mednarodno javnost na sijajne Kavčičeve lavirane popotne risbe iz Italije in umetniku dokončno široko odprla vrata v svet. S tem je hkrati slovensko umetnostno zgodovino osvobodila bojzani pred upoštevanjem

absolutnih kakovostnih meril, zaradi katere se je ta dolga desetletja zatekala po pomoč k umetnostni geografiji. V novih razmerah tesnejše povezanosti evropskih narodov dobivajo ugotovitve dr. Rozmanove še posebno aktualnost, saj kažejo, da nismo bili le nemi opazovalci dogajanja okrog sebe, ampak smo občasno vanj znali sami aktivno poseči.

Jubilantka je ostala vse življenje zapisana slovenski domovini, tudi na račun slave, ki bi jo bila prav lahko deležna na kaki svetovni univerzi. Zvesto je hodila po načrtani poti in tiho žela bogate sadove svojega dela. Življenjski jubilej danes lahko praznuje z mirno vestjo, da je vseskozi pošteno opravljala pomembno znanstveno poslanstvo. Kar je dognala, bo ostalo tudi prihodnjim generacijam slovenskih umetnostnih zgodovinarjev. Ob okrogli obletnici ji vsi želimo še veliko plodnih in ustvarjalnih let!

Damjan Prelovšek